

‘พิพิธภัณฑน์มด’

สวยงามด้วยความรู้

ภูเขรชชูกิจงเลียงมด

แดง...ส่งไปขายนอก

“มด” สิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก อยู่ใกล้ชิดกับเราตลอดเวลา ไม่ต้องเดินทางไกล ไม่ต้องเดินทางมาหาอาหารกินทิวแถว หรือโบราณว่ามดอพยพหนี กันขึ้นที่สูงเป็นสัญญาณเตือนว่าฝนจะตก

หากบ้านไม่สะอาดมีเศษอาหารตกหล่น เก็บไม่มิดชิด มดได้กลิ่นอาหารก็พากันเดินขบวนมาหาอาหารกินทิวแถว หรือโบราณว่ามดอพยพหนี กันขึ้นที่สูงเป็นสัญญาณเตือนว่าฝนจะตก

ประมาณการกันว่า ทั่วโลกมีมดอยู่ 10,000 ชนิด ที่ค้นพบแล้ว 8,800 ชนิด ประเทศไทยมีมดอยู่ประมาณ 700-800 ชนิด มดตัวเล็ก ๆ หากซังนำหนักมดทั้งโลก พบว่ามีน้ำหนักพอ ๆ กับคนทั้งโลกโดยที่เดียว

มดใช้ภาษาของหนวดในการสื่อสารพูดคุย โดยใช้การเคลื่อนไหวของหนวดจากด้านหนึ่งไปด้านข้างด้านหน้า หรือด้านหลัง เพื่อบอกตำแหน่งของอาหารหรือรัง เราจะเห็นมดเดินสวนกันคล้ายจูบกัน นั่นเป็นวิธีการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่ง

นอกจากนี้มดยังสร้างระบบนิเวศให้สมดุล มดช่วยควบคุมแมลงศัตรูพืช ช่วยย่อยสลายซากพืชซากสัตว์ และช่วยปรับปรุงโครงสร้างของดินทางกายภาพและทางเคมี

นางพญามด

มดมีคุณค่าหลายอย่าง แต่ในเมืองไทยยังไม่มีหน่วยงานไหนศึกษามดอย่างจริงจัง จากแนวคิดนี้ ทำให้ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดย รศ.เดชา วิวัฒน์วิทยา อาจารย์ภาควิชาป่าไม้ ได้เริ่มศึกษารรรมชาติของมด และก่อตั้งเป็นพิพิธภัณฑน์มดเมื่อปี 2544

พิพิธภัณฑน์ดังกล่าวเก็บตัวอย่างมดจากทั่วประเทศ และทั่วโลกศึกษาด้านอนุกรมวิธาน ชีววิทยา นิเวศวิทยาของมด และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจเรื่องมด นำความรู้ไปประยุกต์ในแง่ของใช้ประโยชน์จากมด

เดิมทีพิพิธภัณฑน์มด ณ ที่แห่งนี้เป็นที่ห้องศึกษาวิจัย และห้องพิพิธภัณฑน์รวมกัน พื้นที่ขนาดเล็กที่ต้องรับทั้งสองบทบาทค่อนข้างวุ่นวายพอสมควร ล่าสุดพิพิธภัณฑน์มดอย่าง

เป็นทางการได้เปิดตัวขึ้น ณ ตึกวิทยเจอนันดร คณะวนศาสตร์

พิพิธภัณฑน์จัดแบ่งออกเป็น 4 ส่วนได้แก่ ส่วนที่ 1 มหัศจรรย์แห่งมด ซึ่งให้เห็นเรื่องราววิวัฒนาการ รูปร่าง สังคม อาหารและการสื่อสาร ส่วนที่ 2 สายใยสัมพันธ์แห่งมด แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงของมดกับมนุษย์ กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ส่วนที่ 3 คุณค่านันต์ของ

มด ชี้ให้เห็นว่ามดเป็นทั้งแหล่งอาหาร และการท่องเที่ยว และส่วนที่ 4 ชีวิตอิสระของมด ชี้ให้เห็นว่า มดมีผู้นำตัวเดียว แต่ก็อยู่กันอย่างสงบสุข แม้มีประชากรจำนวนมาก ในส่วนนี้ยังได้ทำการเลี้ยงมดในกล่องกระจก แสดงถึงความสามัคคี ความขยันเสียดสีของมด

ห้องเล็ก ๆ ในพื้นที่ขนาด 20 กว่าตารางเมตร บรรจุมดได้กว่า 20,000 ตัว เป็นมดที่ถูกสกัดฟี และเลี้ยงให้ชม มีแว่นขยาย และกล้องจุลทรรศน์ สำหรับส่องมองมดตัวเล็กให้ถนัดขึ้น

นอกจากนี้ยังมีนิทรรศการหมุนเวียน สับเปลี่ยน ขณะนี้กำลัง

โชว์สุดขูดมดไม่ว่าจะเป็นมดนักล่า มดนักฆ่าจากแอฟริกาใต้ที่ฆ่าคนได้ หากโดนรุมกัด มดกลางทะเลทราย หรือมดตัวจิ๋วที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ในศรีลังกา

“เราอยากให้พิพิธภัณฑ์สวยงามด้วยความรู้ เราไม่มีเทคโนโลยีแบบกดปุ่ม ต้องการให้คนที่มาแล้วได้ความรู้ หรือได้ประโยชน์อะไรกลับไปบ้าง” อ.เดชา กูรูด้านมด ออกตัวก่อนหากใครจะตั้งความหวังว่าพิพิธภัณฑ์มดจะเต็มไปด้วยไฮเทค

อ.เดชา บอกว่า กว่า 7 ปีที่ผ่านมา เรื่องของการศึกษาความหลากหลายเรื่องมด ได้องค์ความรู้เพียงพอแล้ว เป้าหมายต่อไปการใช้ประโยชน์จากมด คือ ด้านเศรษฐกิจ ที่ได้ศึกษาอย่างจริงจังจนสามารถเป็นความรู้ที่เผยแพร่ให้กับผู้สนใจได้คือ การเลี้ยงมดแดง เพื่อผลิตไข่มดแดง โดยมี

แบบลงสารอยู่ที่ อ.วังน้ำเขียว

“ตอนนี้เกษตรกรเลี้ยงมด เยอะมากขึ้นแต่ความรู้พื้นฐานเชิงของมด ยงน้อยมาก ในฐานะนักวิชาการ จะนำความรู้ตรงนี้ไปเติมเต็ม

กับประสบการณ์ของเขา จะได้รับความรู้อย่างแท้จริง เลี้ยงได้คุณภาพอย่างยั่งยืน ผลผลิตมากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น” อาจารย์บอกถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยการเลี้ยงมดแดง

อ.เดชา เล่าว่า วิธีการเลี้ยงของชาวบ้านจะไปหารังจากธรรมชาติ แล้วมาปล่อยตามต้นไม้ หลังจากนั้นเอาอาหาร น้ำ ไปให้กินแต่ในมุมของนักวิชาการต้องรู้จักอาณาจักรของมดก่อน

การนำมดจากภายนอกมาเลี้ยงยังต้นไม้ต้นเดียวกัน ต้องเก็บมดจาก

อาณาจักรเดียวกัน หากต่างอาณาจักรมดจะกัดตายในที่สุด แนะนำให้ไปหามดแดงตามต้นไม้ริมถนนที่เป็นต้นเดียว เก็บรังมดทั้งหมดที่มีอยู่บนต้นไม้ นั้นมาให้หมด

เพราะรังที่เหลืออาจมีราชินีมดอาศัย ราชินีมีหน้าที่ออกไข่ให้กำเนิดลูกหลาน ดังนั้นหากได้แต่มดงานนำไปเลี้ยงก็ไม่มีประโยชน์ ราชินีมดมีอายุขัย 3-4 ปี ขณะที่มดงาน 5-6 เดือนก็จบชีวิต

สำหรับตลาดไข่มดแดง อ.เดชาบอกว่า มีตลาดเหลือเฟือในต่างประเทศก็ขายได้ ชาวเดนมาร์กไม่รับประทานไข่มดแดง แต่เอาไปเลี้ยง

นกในช่วงฤดูหนาวของเขา ราคา กิโลกรัมละเกือบ 100 เหรียญ ส่วนอินโดนีเซียใช้ไข่มดแดงเลี้ยงนกเช่นกัน เวียดนามนำไปคอกปลา และเยอรมนีนำไปมดแดงไปปรุงอาหาร

ปกติมดแดงจะมีไข่มดแดงประมาณ ๖-๗ ล้านตัว ในช่วงฤดูหนาวไปชาวบ้านออกไปเก็บไข่มดแดงในป่า บางคนได้วันละ 2-3 กิโลกรัม เฉลี่ย กิโลละ 150 บาท แต่ถ้าช่วงหายาก เกษเพิ่มสูงถึง 400 บาท ดังนั้นไข่มดแดงจะเป็นรายได้เสริมชาวบ้านในภาคอีสานได้

“หมดหน้าทำนาชาวบ้านจะออกไปเก็บไข่มดแดงและผักหวานทำให้ชาวบ้านมีรายได้ทั้งปี รวมแล้วเขาจะไม่ต้องเข้ากรุงเทพฯ แก้ปัญหาเรื่องความยากจนได้ระดับหนึ่ง ตอนหลังชาวบ้านหาไข่มดแดงได้น้อยลงไม่ใช่เนื่องจากประชากรมดน้อยลงแต่ชาวบ้านเก็บมากขึ้น”

ในโลกนี้สัตว์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ไปจากโลกยากมาก คือ “มด” เพราะมันอยู่เป็นสังคมปรับตัวได้ดี เรื่องราวของมดที่แอบแฝงความยิ่งใหญ่ไว้ในตัวมัน วันนี้นำให้มนุษย์สัตว์โลกตัวใหญ่กว่ามดหลายร้อยเท่า มีชีวิตอย่างอิมหันต์สำราญ และเบิกบานได้จากรายได้ของไข่มด.

** สนใจเข้าชมพิพิธภัณฑ์ เปิดให้ชมระหว่างเวลา 09.00-16.00 น. ฟรี ในวันเวลาราชการ ชมเป็นหมู่คณะแจ้งล่วงหน้า หรือวันหยุด เสาร์-อาทิตย์ โทรศัพท์ 0-2579-0176 ต่อ 510 หรืออีเมล fjordew@ku.ac.th **

คู่มือเลี้ยงมดแดง (ฉบับย่อ)

ใครที่อยากทำฟาร์มมดแดง อาจารย์เดชามีข้อเสนอแนะ ต้องเริ่มจากการหาพื้นที่ดินไม้ที่มดแดงชอบ ต้องเป็นพืชใบเดี่ยว หรือใบประกอบแต่ดินไม้ไม่เล็กไม่ใหญ่ ดินไม้ที่ดีคือมะม่วง ขนุน ชมพู

ต้นมะขาม มะพร้าว มะละกอ มดไม่สะดวกมากในการสร้างรังต้องใช้เยอะ เพราะการสร้างรัง ดึงโน้มใบไม้ให้ม้วนเข้าหา หรือใบสักใหญ่ ๆ ถ้ามดมีทางเลือกจะเลือกใบอื่นมากกว่า เพราะใบใหญ่หนามดชักใยให้มาเชื่อมกันได้ง่าย หรือใบหนา ขนปกคลุมมดก็ไม่ชอบ

ควรเลือกต้นไม้ขนาดความสูง ไม่เกิน 4 เมตร เพื่อง่ายต่อการเก็บรังมดแดง พื้นที่เปิดโล่ง มดแดงชอบ จากนั้นต้องกำจัดมดอื่นออกจากพื้นที่ด้วย

นอกจากนี้ต้องตรวจสอบพื้นที่ว่ามีต้นไม้ที่มีรังมดอยู่ด้วยหรือไม่ ถ้าเป็นพวกเดียวกันก็ต่อเชือกให้โยงถึงกัน แต่ถ้าต่างรังพยายามตัดกิ่งไม้ที่เชื่อมอย่าให้มดเดินไปมาหาสู่ด้วยกันได้

อาหารของมดเป็นพวกเนื้อสัตว์ เศษกระดูกไก่ กระดูกสัตว์ นอกจากนี้ยังมี น้ำ น้ำตาล ถ้าปลายฝนควรเพิ่มอาหารเพราะช่วงนี้จะผลิตไข่ ถ้าอาหารขาดแคลนมดจะผลิตไข่ได้น้อย

เราเก็บไข่มดได้ช่วงหนึ่ง แต่จากข้อมูลที่เราเก็บมาทั่วโลก ออสเตรเลีย เวียดนาม พบไข่มดแดงช่วง สิงหาคม กันยายน ตุลาคม และเป็นไข่ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “แม่แป้ง” ส่วนที่ อินโดนีเซียเจอทั้งปี จึงมองว่าถ้าเลี้ยงมดอย่างมีความรู้เราอาจจะผลิตให้ได้ 2 ฤดู

อย่างไรก็ตาม “สะเดา” ก็เหมาะที่จะเลี้ยงมด แต่ข้อเสียคือสะเดาผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง ทำให้มดต้องย้ายรัง แต่สะเดามีข้อดีคือ **เพลี้ยฝอย** อาหารชั้นดีของมดแดง หรือข้อสงสัยทำไมมดแดงชอบแฝงพงมะม่วง เพราะในช่อมะม่วงมีเพลี้ยจักจั่น เพลี้ยจักจั่นให้น้ำหวานกับมัน

ดังนั้นมดแดงจะดูแลเพลี้ยจักจั่นเป็นศัตรูสำคัญของมะม่วงที่ปล่อยเชื้อราออกมา ทำให้มะม่วงไม่ออกดอก ถ้าจะเลี้ยงต้องศึกษาว่าจะเลือกผลมะม่วงหรือจะเลือกไข่มดแดง

จากการทำฟาร์มสาธิต นำร่องในสวนมะม่วง ประมาณ 200 ต้นที่ อ.วังน้ำเขียว พบว่า การเลี้ยงมดแดงบนต้นมะม่วงหนึ่งต้น ได้ปริมาณไข่มดแดงถึง 2 กิโลกรัมให้อาหารเพียงพอเพราะมดกินอาหารตลอด 24 ชั่วโมง โดยเฉพาะอาหารปลาสด เป็นอาหารที่มดชอบมาก.

